

Ocjene i prikazi

Adam Strom, Dan Eshet, Michael Feldberg, ur. *Washington's Rebuke to Bigotry. Reflections On Our First President's Famous 1790 Letter To The Hebrew Congregation In Newport, Rodhe Island. Brookline, MA: Facing History and Ourselves, 2015., 320 str.*

Knjiga *Washington's Rebuke to Bigotry. Reflections On Our First President's Famous 1790 Letter To The Hebrew Congregation In Newport, Rodhe Island* (*Washingtonov prijekor zadrnosti. Razmišljanja o glasovitom pismu našeg prvog predsjednika upućenog 1790. Židovskoj zajednici u Newportu, Rodhe Island*) zajednički je projekt neprofitne organizacije *Facing History and Ourselves* (FHO) koja se bavi obrazovanjem nastavnika i kreiranjem nastavnih materijala, te *George Washington Institute for Religious Freedom* (GWIRF) koji promovira poštovanje religijskih sloboda. Cilj knjige je, kako su u „Zahvalama“ urednici naveli, kompleksnim i ponešto provokativnim tekstovima pridonijeti obrazovnom iskustvu čitatelja.

Nakon „Zahvala“ urednika, slijede „Prolog“ Margot Stern Strom, znanstvene savjetnice i predsjednice Emeritus FHO i „Uvod“ ambasadora Johna L. Loeba, Jr. predsjednika GWIRF. Knjiga ima sedam cjelina: „The Letters“ („Pisma“), „Setting the Scene“ („Postavljanje scene“), „Exploring the Letters“ („Istraživanje pisma“), „Comparative Text“ („Usporedni tekst“), „The Letter and the Law“ („Pismo i zakon“), „The Letter in Our Time“ („Pismo u našem vremenu“), „Education“ („Obrazovanje“) i „Postskriptum“.

U „Prologu“ Storm obrazlaže važnost teme sjećanjima na temelju vlastitog djetinjstva i školovanja. Tada je nastava, bez obrazloženja, započinjala čitanjem dijelova Novog Zavjeta i prisezanjem pred Bogom na vjernost SAD-u. Završava parafraziranjem pedagoga i filozofa Johna Deweya da jednaku obrazovnu snagu imaju i teme o kojima se razgovara i teme o kojima se šuti.

U „Uvodu“ Loeb objašnjava vlastite motive za bavljenje ovom temom. Godine 1945 je kao petnaestogodišnjak u internatu zajedno s ostalim kolegama gledao filmski žurnal o koncentracijskim logorima. Bio je potresen, ali još više ga je uznemirila reakcija kolege koji mu je rekao „Ne volimo Hitlera, ali je barem ubio Židove“. Uslijedila su maltretiranja i izrugivanja. Škola je „njegov problem“ odlučila riješiti organiziranjem boksačkog meča. Na sreću, u tom je razračunavanju pobijedio i izbjegao daljnje maltretiranje.

Istražujući temeljne dokumente religijskih sloboda u SAD-u Loeb je naišao na korespondenciju predsjednika Washingtona i poglavara Židovske zajednice Newporta, Mosesa Seixasa koja čine bazu prvog poglavlja knjige. U njima je Moses Sexas predsjedniku Washingtonu zaželio dobrodošlicu u Rhode Island, te je izrazio nadu da će nova država svim svojim građanima osigurati toleranciju i poštovanje religijskih sloboda. Nakon posjeta Washington se Židovskoj zajednici obratio pismom. U njemu je uvjerava da će vlada svim građanima osigurati vjerske slobode.

Poglavlje „Setting the Scene“ ima četiri eseja. Gordon S. Wood u eseju „The

Origins of American Religious Liberty“ („Porijeklo američkih vjerskih sloboda“) daje kontekst vjerskih sloboda te obrazlaže utjecaj borbe za američki nacionalni identitet na odnos crkve i države i kako je to doprinijelo da vjera u SAD-u bude stvar slobodnog izbora pojedinca. Autor objašnjava životne stavove ključnih osoba SAD-a tog vremena. Washington je bio anglikanac i mason i smatrao se dovoljno prosvjetljenim u pitanjima vjere da nikome ne zabranjuje načine vjerskog izražavanja. Thomas Jefferson i James Madison su se zalagali za potpuno odvajanje države od crkve i protivili su se državnom financiranju crkve. Jefferson je vjeru smatrao samo „mišljenjem“, ne gotovom istinom. Madison je želio osloboditi državu utjecaja crkve i spriječiti bilo kakvo jačanje jedne religije. John M. Barry u eseju „The World Turned Upside Down: Roger Williams’s Revolutionary Vision of religious Freedom“ („Svijet okrenut naglavce: Revolucionarna vizija religijskih sloboda Rogera Williama“) pismo stavlja u kontekst događaja u Engleskoj 17. stoljeća. On postavlja dva ključna pitanja: koji je pravilan odnos crkve i države i kakav bi trebao biti ispravan odnos pojedinca i države. Na Rogera Williama utjecali su Edward Cook, engleski pravnik koji je nastojao ograničiti moć krune i Francis Bacon koji je pokušao uvesti moderne znanstvene metode. Williams je bio pret hodnik prosvjetiteljstva. Vjerovao je da vlast ne dobiva autoritet od Boga, da se crkva ne smije miješati u stvari države i da se vlast može baviti samo sekularnim stvarima. James Wermuth esejom „John Clarke, the Rhode Island Charter (1663), and Religious Liberty in America“ („John Clarke, Povelja Rhode Islanda (1663) i

vjerske slobode u Americi“) objašnjava prilike u Rhode Islandu i značaj Povelje o vjerskim slobodama na kasnije ključne dokumente SAD-a. John Clarke je bio suvremenik Williama, a s netrpeljivosti prema vjerskim manjinama upoznao se kroz progone vještica u kojima su optuživani pripadnici manjina. Zato je djelovanje usmjerio na pravnu zaštitu vjerskih sloboda. Eve LaPlante u eseju „America’s White Slaves“ („Američki bijeli robovi“) piše o nezaštićenosti manjinskih grupa, prvenstveno žena, robova, etničkih i rasnih manjina, u Ustavu i Zakonu o pravima. Tvrdnju obrazlaže slučajem mlade kvekerkinje Prudence Crandall koja je 1833. bila optužena zbog „poziva mladim obojenim damama na školovanje“. Kako žene nisu imale prava javnog nastupa zastupao ju je svećenik riječima da je „Bog svima dao jednaka prava, a naša je stvar hoćemo li im pomoći da se u potpunosti realiziraju u stvarima za koje ih je Bog stvorio ili ćemo im ta prava uskraćivati“.

Poglavlje „Exploring the Letters“ obuhvaća četiri eseja. Jonathan D. Sarna, u eseju „George Washington’s Correspondence with the Jews of Newport“ („Korespondencija Georgea Washingtona sa Židovima Newporta“) sadržajno, značenjski i kronološki analizira važnost korespondencije Washingtona i Seixasa, te ističe da je ono jedino na koje je Washington odgovorio. Dan Eshet i Michael Feldberg u eseju „George Washington and Religion“ („George Washington i religija“) postavljaju pitanje društvenog i intelektualnog konteksta u kojem je Washington djelovao. Njegov cilj je bio ostvariti ravnotežu između vjerskih običaja, vlasti i javnog reda kako religijske različitosti ne bi podijelile naciju. Zalagao

se za slobodu vjerovanja, savjesti i religija. Suvremenici su ga opisivali kao deista-vjernika, što je tada predstavljalo osobu koja vjeru u Boga temelji na razumu i poštovanju prirode. Bog je bio sinonim za zakone prirode. Daniel L. Dreisbach u eseju „Creating an American Metaphor for American Liberty: Washington's Vine and Fig Tree“ („Stvaranje američke metafore za američku slobodu: Washingtonova loza i smokvino drvo“) ističe da Washingtonovo pismo govori o shvaćanju religijskih sloboda, odnosu crkve i države i ulozi vjere u javnom životu. Naglasak stavlja na činjenicu da Washington nije bio zadovoljan samo tolerancijom već zahtjeva i pravo na slobodu od straha i religije. Kwame Anthony Appiah u eseju „The Evolution of Meaning“ („Evolucija značenja“) analizira stavove Washingtona objašnjavanjem onovremenog značenja pojmova. Autor postavlja pitanje je li se riječ zadrstost 1790. odnosila i na predrasude prema Židovima kao pripadnicima druge rase? U to vrijeme je Jefferson u *Bilješcima o Ustavu Virginije* pisao o razlikama između bijelaca i crnaca. Zato Appiah zaključuje da je Washington bio daleko ispred svog vremena jer je termin zadrstost upotrebljavao za predrasude prema drugim religijama i ljudima različite rase.

Poglavlje „Comparative texts“ ima pet eseja. Oliver Roy se u eseju „Compelle Intare“ („Force Them to Conform“); [„Compelle Intare“ („Prisiliti ih da se prilagode“)] bavi pitanjima diskriminacije u Europi, granicama sloboda i europskom sudskom praksom u pogledu vjere. Naglašava da se priznavanje vjerskih sloboda ne izjednačuje s jednakosti vjera. Neke su vjere više inkorporirane u europsku kulturu, pa pravo na prakticiranje

vjere ne znači da će te vjere biti na jednak način prezentirane u javnosti. Postavlja pitanje kulturalnog kršćanskog sekularizma u Europi koji ne znači dominaciju jedne religije nad drugom. Zvi Ben-Dor Bente u eseju „Of Vines, Fig Trees, and the Ashes of Bigotry“ („O vinovoj lozi, smokvinom drvetu i pepelu netrpeljivosti“) analizira biblijski jezik pisama koji se nalazi u knjigama Daniela, Druge knjige o kraljevima, Isaiji i Miheju. Bavi se pitanjima religijskih sloboda vjerskih manjina; te slučajevima paljenja knjiga što povezuje s religijskom netolerancijom, nasiljem, destrukcijom jedne kulture i kreacijom nove na ruševinama stare. Esez Lee A. Danielsa „Making Room for All the All-Americans“ („Stvaranje prostora za sve sve amerikance“) propituje ropstvo i činjenicu da Washington ne povezuje pitanja religijskih sloboda s rasnom dominacijom i krađom tuđeg rada. Zbog postojanja rasnih predrasuda, zaključuje da se Washingtonove riječi Seixasu mogu smatrati praznima. David N. Myers u eseju „From Toleration to Equality: George Washington's Letter in Comparative Context“ („Od tolerancije prema jednakosti: pismo Georga Washingtona u komparativnom kontekstu“) daje povijesni presjek parcijalnih prava koje su Židovi dobivali. Irvin Ungar se u eseju „Arthur Szyk: Artist from Freedom“ („Arthur Szyk: umjetnik iz slobode“) bavi djelovanjem ovog umjetnika koji je svoje stvaralaštvo posvetio obrani sloboda.

Poglavlje „The Letter and the Law“ ima četiri eseja. Martha L. Minow u eseju „Welcome to America: Get Used to Disagreements“ („Dobrodošli u Ameriku: Naučite se na nesuglasice!“) postavlja pitanje značenja vjerske tolerancije u smislu da

niti jedna crkva nije državna niti da pred državom ima prednost. Robert A. Burt u eseju „Between Toleration and Rights: Echoes of the George Washington Letter in Contemporary Legal Debates“ („Između tolerancije i prava: odjeci pisma Georgea Washingtona u suvremenim pravnim raspravama“) pisma promatra kroz suvremeno pitanje prava na privatnost. U suvremeno doba se fokus s vjerskih prava i sloboda premješta na prava homoseksualnih osoba. Ruth Bader Ginsburg u eseju „Reflections on George Washington’s Letter to the Hebrew Congregation“ („Osvrti na pismo Georgea Washingtona židovskoj zajednici“) piše o pravima pojedinaca i tradiciji Amerike koja ne dozvoljava da vjera bude zapreka za obnašanje dužnosti. Martha C. Nussbaum u eseju „Madison’s Influence on George Washington’s View of Toleration“ („Utjecaj Madisona na stavove Georgea Washingtona o demokraciji“) opisuje Madisonovo zagovaranje vjerskih sloboda, poštovanja ljudskog dostojanstva te protivljenja ropstvu i korupciji svećenika. Naglašavao je da su svećenici neizabrane vođe koje očekuju poslušnost.

Odjeljak „The Letter in Our Time“ ima četiri eseja. Eboo Patel u „The Most American Thing You Can Do“ („Najamerikanskija stvar koju možete napraviti“) bavi se pitanjima međureligijske suradnje u SAD-u kroz djelovanje imama Feisala Abdula Raufa. On je želio sagraditi islamski centar kako bi pokazao da muslimani služenjem za opće dobro daju institucionalnu podršku Americi. Tekst „When the Buddha Went Down to Memphis“ („Kad je Buda došao u Memphis“) Davida Watersa portretira američko konzervativno društvo kroz primjer Memphisa. Memphis se smatra

netolerantnim gradom zbog spomenika vlasniku robova, vođi Ku Klux Klana, generalu konfederacije Nathanu Bedfordu. No to je također grad sa spomenikom Buddhi, gdje je zastupnik protestantskog Afroameričkog stanovništva Židov. Esej „The Impact of Leadership on Prejudice“ („Utjecaj vodstva na predrasude“) Jasona Marsha i Rodolfo Mendoza-Dentona bavi se tretmanom onih koji se smatraju strancima, ‘drugima’ kao i strahovima od onih koji su drugačiji. Eli N. Evans u eseju „Religious Liberty after September 11“ („Vjerske slobode nakon 11. rujna“) opisuje načine komemoriranja 11. rujna slanjem poruka o potrebi poštovanja pluralizma i različitosti.

Poglavlje „Education“ obuhvaća šest eseja. Adam Strom u eseju „Breaking Down Barriers: Education in a Globalized World“ („Rušenje barijera: obrazovanje u globaliziranom svijetu“) naglašava važnost obrazovanja u rješavanju problema s kojima se susreću ljudi u globaliziranom svijetu. Stoga je u školi važno učiti o religijama i vjerskoj toleranciji. Esej „‘All Possess Alike liberty of Conscience’: The Vision of Roger Williams“ („‘Svi imaju podjednaku slobodu savjesti’: Vizija Rogera Williamsa“) Charlesa C. Haynesa bavi se pitanjima društva koje se zalagalo za slobodu savjesti, priznanje svih vjera i prava na ateizam. Phyllis Goldstein u eseju „‘If I Am Not for Myself’: Speaking Out Against Bigotry“ („Ako nisam za sebe: Suprotstaviti se zadrčnosti“) iznosi osobna iskustva diskriminacije u školi i stav da je netolerancija i danas jednako prisutna u javnom diskursu. Fernando Reimers u eseju „Making Democracy Work: A Civic Lesson for the Twenty-First Century“ („Kako osposobiti demokraciju: Lekcije

iz građanskog društva za 21 stoljeće“) prezentirao je istraživanje socijalne distance Amerikanaca različitih religija. Autor smatra da je najveća zasluga Washingtonovog pisma stalno preispitivanje demokratičnosti američkog društva. Jean-Louis Auduc u eseju „Liberty of Conscience and Universal Toleration in France“ („Sloboda savjesti i opća tolerancija u Francuskoj“) bavi se pitanjima francuskog sekularizma i značenja pojmova: sloboda savjesti, vjere i jednakost pred zakonom svih duhovnih i vjerskih shvaćanja. James W. Fraser u eseju „Understanding a Core Ideal: The Meaning of Religious Freedom for Twenty-First-Century American Students“ („Razumijevanje temeljnog ideala: Značenje vjerskih sloboda za američke studente 21. stoljeća“) postavlja pitanje vjerskog obrazovanja u vrijeme kada vjera pripada sferi privatnosti, te je poučavaju institucije koje nemaju odgovornost obrazovne ustanove.

„Postscript - A Rebuke to Bigotry“ („Prijekor zadrnosti“) Johna Sextona propituje širenje borbe za vjerske slobode na borbu protiv predrasuda i u tom smislu Washingtonovo pismo smatra ekumeniskim momentom za stvaranje zajednice čovječanstva koje se razvija kao zaseban, prepoznatljiv i autonoman organizam, intrinzično povezan s drugima.

Knjiga donosi kritička promišljanja o vjerskim slobodama u suvremenom kontekstu i korisno je štivo nastavnicima koji obrađene teme mogu inkorporirati u vlastitu nastavu.

Dijana Dijanić

Neil Faulkner. *Povijest Oktobarske revolucije*. Prevela Iva Karabić. Zagreb: Fraktura, 2017, 290 str.

Knjiga *Povijest Oktobarske revolucije* izašla je na stotu godišnjicu Ruske revolucije. Njezin autor, arheolog Neil Faulkner, glasi kao jedan od vodećih povjesničara marksizma današnjice te je do 2010. bio aktivni član Socijalističke radničke partije u Velikoj Britaniji.

Autor je u uvodu (1 – 5) naglasio da je ruska revolucija događaj s najviše pogrešnih tumačenja u svjetskoj povijesti. Stoga mu je cilj prikazati zajedničko djelovanje ljudi koji su omogućili procese između 1917. i 1921. godine. Oktobarsku revoluciju vidi kao eksploziju demokracije i aktivnosti s dna društvene ljestvice te proučava uzroke i tijek njezine propasti.

Knjiga je podijeljena u tri dijela od četiri poglavlja koji obrađuju uzroke, povode, tijek i posljedice Oktobarske revolucije.

Prvi dio „Iskra, 1825. – 1916.“ (7 – 118) započinje scenom careva odlaska na front u kojoj su prikazani svi nagomilani problemi carističke Rusije.

U prvom poglavlju „Režim“ (9 – 28), Faulkner nabroja probleme „stare“ carističke Rusije – izobilje zemlje i njeno siromaštvo, rascjepkano i neorganizirano građanstvo, careva autokracija i mrtvilo gradskog života i kulture. Osvrće se na rusku ratnu povijest, militarizam u Rusiji i njen položaj čuvarice konzervativizma među svjetskim silama. Poseban problem predstavljale su zastarjele vojne mašinerije i vojne discipline. Izlaz je bio u modernizaciji no Faulkner naglašava da je upravo sraz tradicije i modernizacije doveo do revolucije 1905. godine, koju slikovito opisuje.

Drugo poglavlje „Revolucionari“ (31 – 56), bavi se ruskom revolucionarnom politikom između 1825. i 1917. Na primjeru neuspjeha dekabrističkog ustanka 1825., najavljuje problem koji će se provlačiti kroz čitavu knjigu – pitanje odabira trenutka. Zanima ga koje su sile potrebne da se pokrene revolucija. Važna je bila pojava radikalne inteligenciju koja će pokretanjem časopisa i terorističkim akcijama širiti socijalističke ideje. No autor smatra da to nije dovoljno da se rasplamsa revolucija. Ključna je bila podrška seljaštva. Oslikava bijedu seljačkog života u Rusiji koja rezultira rastućim nezadovoljstvom seljaka. Seljaci su bili sposobni revolucionarno djelovati, činili su znatnu većinu ruske vojske, ali nisu bili u stanju srušiti režim. Oni su kao masa bili krucijalna snaga revolucije, no zbog raštrkanosti i izoliranosti, nisu mogli predvoditi revoluciju. Trebalo je stvoriti vodstvo, a ono se nalazilo među socijalistima u gradovima. Dijelili su se na „menjševike“ – liberalnu buržoaziju, koja izbjegava ekstremizme i „boljševike“ – radikalnu frakciju koja zagovara revoluciju predvođenu radničkom klasom u savezu sa seljaštvom. Nositelj pokreta trebao je biti proletarijat, koji je također živio u teškim uvjetima, što je samo poticalo neprijateljsko raspoloženje prema režimu.

Treće poglavlje „Lenjin i boljševici“ (59 – 95) posvećeno je razvoju koncepta revolucije. Prema autoru, Lenjinova je politika imala ruska i europska uporišta. Ona je izrasla iz tekovina ustanka dekabrista i narodnjaka te filozofije Marxa i Engelsa. Sjeme revolucionarnih pothvata posijao je Plehanov na kojeg se nadovezuje Lenjinovo djelovanje. Lenjin je kao mlad podržavao štrajkove, da bi kasnije, u

trogodišnjem egzilu razradio strategiju za izgradnju revolucionarne partije u Rusiji. Njegov ideal bila je otvorena, masovna i demokratska partija koja je mogla iskazati energiju radničke klase. Najveći neprijatelj demokracije bila je policijska represija. Postavlja se pitanje obnove socijaldemokracije, koje nalazi rješenje u objavljivanju sveruskih socijalističkih novina te zbijanju redova partijske organizacije. Autor opisuje rigoroznost ilegalnog socijalističkog djelovanja. Navodi događaje koji su doveli do ruba revolucije u srpanjskim danima 1914. godine u Sankt Peterburgu, a ove predrevolucionarne aktivnosti su prekinute carevom objavom rata.

Četvrto poglavlje „Veliki rat“ (97 – 118) pokazuje razorno djelovanje Prvog svjetskog rata na ruske vojnike, građane, seljake, a na kraju i elitu. Rusija nije bila spremna za moderno ratovanje. Vojska joj je bila zastarjela i nedostajalo joj je oružja, odjeće i hrane. Krajnje loši uvjeti rezultirali su buntovničkim raspoloženjem vojnika. Brusivljevom ofenzivom rat je ušao u treću zimu. Podržavali su ga još samo bankari, profiteri i imperijalisti, dok je šutnja naroda bivala sve zloslutnija. S Velikog rata, autor se prebacuje na „Veliku izdaju“ te analizira kako je iznenadni rat utjecao na socijalističke partije u Njemačkoj. Prikazuje krajnje neuspješni „proturatni pokret“ Rose Luxemburg, koji je dokazao da je većina europskih socijalističkih partija pokleknula pred snagom rata. Izdali su svoje političke ideale zbog opasnosti od ruske invazije, političke izolacije i mogućeg uništenja stranke od strane vojne diktature. Antimilitarizam je postala šuplja fraza. No u Rusiji se nalazilo plodno tlo za takav pokret. Kako se rat nastavljao, osnovni životni uvjeti su opadali. „Iskra“

završava urotom ruske aristokracije protiv Rasputina i njegovim ubojstvom.

Drugi dio „Oluja, 1917.“ obrađuje događaje od Februarske do Oktobarske revolucije, tumačeći točne i pogrešne poteze, tijekom stvaranja socijalističke demokratske Rusije i pokušaje konzervativaca da je zaustave.

Peto poglavlje „Februarska revolucija“ (121 – 142) opisuje pet dana toga događaja. Započinje 23. veljače, tj. 8. ožujka po gregorijanskom kalendaru, okupljanjem masa u čast Međunarodnog dana žena. Prikazuje kako je „obična pobuna gladnih“ započela dubinsku revoluciju. Sljedećeg dana radnici su se suočili s policijom i kozacima. Tu autor ukazuje na razliku između jednih i drugih. Trećeg dana štrajk postaje generalni, a policiji i kozacima u pomoć pristiže vojska. No vojsku su većinom činili seljaci koje je i same grizao crv sumnje. Četvrti dan režim militarizira krizu, a petog dana vojnici prelaze na stranu pobunjenika. Burni događaji kulminiraju otmicom cara i njegovog obitelji.

Šesto poglavlje „Dvovlašće“ (145 – 168) bavi se prelaskom vlasti u ruke liberalno-buržoaskih političara iz stranke kadeta. Istovremeno se stvara i Sovjet radničkih deputata. Privremena vlada nastoji spriječiti širenje revolucije, no nema stvarnu moć. Autor naglašava da su se reformističke snage- eseri i menjševici prestrašile radikalizma i stoga prepustile moć kadetima što je rezultiralo razvojem dvovlašća. U travnju se vraća Lenjin i autor posebnu pažnju posvećuje njegovim „Travanjskim tezama“. Komešanje je započelo 20. travnja nakon Lenjinove pobjede na konferenciji, ali je pokret već za dva dana oslabio. Sastavila se nova Privremena vlada s Aleksandrom Kerenskim kao ministrom rata. Postojala

je opasnost da Petrograd postane komuna što bi spriječilo širenje revolucije. Stoga su sami boljševici odlučili obuzdati pokret.

Sedmo poglavlje „Kontrarevolucija“ (171 – 187) opisuje politiku Aleksandra Kerenskog. Reformisti su poticali i dopuštali širenje glasina o njemačkom zlatu koje je tobože financiralo Lenjinovu partiju i tako slabili njegovu potporu. Zatim autor opisuje Kornilovljev puč. Kornilov se pojavio kao spas, a pokazao se suparnikom Kerenskom. Njegov prevrat je rodio neuspjehom.

Osmo poglavlje „Oktobarska revolucija“ (189 – 218) bavi se tijekom Oktobarske revolucije. Objašnjava da je njena učinkovitost bila u tome što je potaknuta seljaštvom, radnicima i nacionalnim manjinama. No veliki udio igrali su i mornari te vojska. Autor kritizira tumačenje da je Oktobarska revolucija nastala kao prevrat koji je omogućila anarhija, te argumentira svoje stajalište. „Anarhija“ je po Faulkneru bila ispiranje državnog autoriteta i uzdizanje novih organa narodne vlasti, a „prevrat“ je po tome bilo iskazivanje demokratske volje milijuna radnika, vojnika, mornara i seljaka. Oktobarska revolucija bila je potaknuta dubokom društvenom krizom, šupljim autoritetom i masama voljnim da poduzmu akciju. Međutim, pojavila se kriza i unutar boljševizma. Lenjin se suprotstavio Centralnom komitetu u pitanju odabira trenutka revolucije. Revolucija je bila na pomolu. Lenjin je odabrao točan trenutak za revoluciju, ali je pogriješio u njenom obliku. Poglavlje završava opisom ključne pobune koja je potresla Rusiju.

Treći dio, „Mrak, 1918. – 1938.“ (219 – 269) iznosi ključne probleme opstanka revolucije i razloge njenog raspada.

Deveto poglavlje „Svjetska revolucija?“ (221 – 236) započinje Drugim sveruskim kongresom u kojem su većinu činili boljševici. Unatoč skeptičnosti reformista, novi parlament izdaje brojne dekrete, a preko izvještaja britanskog novinara Arthura Rnsomea, autor prikazuje zanos revolucije. Uz to pokazuje i poteškoće novonastalog režima. Smatra da je najveći problem revolucije bila opasnost od „socijalizma u jednoj zemlji“. Opisuje se stvaranje Treće interancionalne 1919. s ciljem kreiranja globalne trgovinske mreže. Širenje revolucije na druge zemlje bilo je od krucijalne važnosti. Njemačka se predstavila kao idealni kandidat za revoluciju. No unatoč poticanjima iz Rusije, njemačka vijeća odlučila su predati vlast tradicionalnoj vladi parlamentarnog tipa. U Italiji je revolucionarni pokret počeo u krivom trenutku s manjkom vodstva, organizacije i volje. Ostao je zapamćen kao talijanske „dvije crvene godine“ koje je do 1922. nadvladao Mussolinijev fašistički pokret.

Deseto poglavlje „Revolucija pod opsadom“ (239 – 252) opisuje uzroke i tijek građanskog rata u Rusiji. Objašnjava stajališta Crvenih i Bijelih. Građanski rat ubrzao je ekonomski kolaps koji je Lenjin pokušao riješiti Novom ekonomskom politikom te autor detaljno ocrtava prednosti i probleme NEP-a..

Jedanaesto poglavlje „Staljinizam“ (256 – 269) bavi se uzletom birokracije i Staljinovim usponom na poziciju moći. Autor smatra da je promjena karaktera boljševičke partije uzrokovana krizom 1918-1921. U to se vrijeme povećava se broj članova partije i razvija birokracija. Autor analizira kako je Staljin uspio doći na vlast. Opisuje transformaciju cijeloga

sustava u „državni kapitalizam“, koji je izbrisao revoluciju iako se uvijek pozivao na nju.

U epilogu „Stoljeće rata i revolucije“ (271 – 273) autor pokazuje utjecaj Oktobarske revolucije, koja se, po njegovom mišljenju, širi i danas. Taj stav argumentira pokretima u 20. i 21. stoljeću. Smatra da se u bilo kojem trenutku pobune mogu pretvoriti i u masovnu pobunu, koja bi prerasla u svjetsku revoluciju. No ona ne može nastati sama od sebe.

Ova knjiga na zanimljiv i jasan način, kronološki i faktografski prikazuje Oktobarsku revoluciju i tretira je kao pojavu koja je i danas aktualna. Opremljena je priložima kao što su karte Rusije i Petrograda tijekom revolucije, pojašnjenja julijanskog kalendara, transkripcije imena, objašnjenja ruskih cijena i plaća te kronološka tablica, čime je olakšano snalaženje u tekstu. Raznim izvorima, govorima, zapisima i slikovitim opisima, autor je dočarao to turbulentno vrijeme. Ponekad se možda i zanese, ali svoje stavove argumentira tumačenjem raznovrsnih izvora. Neil Faulkner pružio je zanimljiv pregled jednog od najvećih događaja moderne povijesti i pritom je nastojao potaknuti čitatelja na promišljanje današnjih događaja. U svakom slučaju, ova knjiga dobro razrađuje kako se stvara revolucija.

Klara Kosić

Robert M. Edsel. *Spas Italije: spašavanje nacionalnog blaga koje su oteli nacisti*. Preveo Saša Drach. Zaprešić: Fraktura, 2015, 424 str.

Robert M. Edsel, američki je biznismen koji je razvio interes za europsku umjetničku baštinu za vrijeme Drugog svjetskog rata. Autor je knjiga *Spašavanje da Vincijska* (2006.), *Odred za baštinu* (2009.) te *Spas Italije* (2013.). Bio je i koproducent dokumentarnog filma *Otmica Europe*. Osnovao je Fondaciju za očuvanje umjetnosti koja je nagrađena medaljom National Humanities, prestižnim američkim odličjem za djelovanje na području humanističkih znanosti. Za svoj predan rad primio je niz odličja i nagrada. U knjizi *Spas Italije*, Edsel opisuje spašavanje talijanskog umjetničkog blaga.

Knjiga je podijeljena na četiri velika poglavlja koja se sastoje od nekoliko manjih podnaslova. Na samom početku knjige autor iznosi bilješke o glavnim sudionicima priče što bitno olakšava razumijevanje samog sadržaja. Knjiga je grafički dobro opremljena. Objavljene su fotografije mjesta i važnih susreta državnih poglavara, te prikazi umjetničkih djela i karata prostora. Koristi crteže jednog od protagonista priče, Deanea Kellera koje je za svog boravka u Italiji slao svome sinu u SAD-u. Priložene su i fotografije prije i poslije različitih napada kako bi čitatelji mogli dobiti dojam razorne snage rata. Na kraju knjige donosi fotografije i najbitnije značajke deset umjetničkih djela koja još uvijek nisu pronađena. Autor je potražio same sudionike tih događaja. No u trenutku pisanja knjige u Italiji je bio živ još samo jedan, Salvatore Scarpitta.

Autor prati važne događanja na području Italije od srpnja 1943. do kraja Drugog svjetskog rata, pa i kasnije.

U prvom poglavlju naziva „Početak“ autor opisuje kronologiju ratnih zbivanja te pojavu ideje potrebe zaštite umjetničkih dostignuća Italije. Prikazuje dva važna lika onoga doba, Adolfa Hitlera i Benita Mussolinija. Adolf Hitler cijenio je talijansku umjetnost i bio je strastveni kolekcionar, dok je Mussolini posjete muzejima i gledanje umjetničkih djela smatrao dosadnima. Navodi primjere američkog predsjednika Roosevelta i nekolicine američkih intelektualaca koji su se zauzimali za očuvanje umjetničke baštine. Mnogi od njih su dolazili u Italiju i intenzivno radili na zaštiti i restauraciji nacionalnog blaga. Opisuje bombardiranja talijanskih gradova, a posebnu zabrinutost pokazuje za da Vincijevu *Posljednju večeru*. Osvrće se na uništenje knjižnice u Louvainu 1914. te na tom primjeru argumentira kako su mnoga ratna razaranja bila bezrazložna.

Drugo poglavlje, „Borba“, govori o bombardiranju Monte Cassina. Autor ističe nastojanja da se zaštite važne građevine pa tako navodi izradu tzv. Shinniejevih karata u koje su se unijeli ciljevi koje je trebalo zaštititi. Prvi puta u knjizi, iznosi se i tužna strana rata, težak život ljudi i neimaština. Pozornost se s materijalnih razaranja prenosi na ljudsku tragediju. Autor želi i podučiti čitatelja, upoznati ga s velikanima talijanskog umjetničkog stvaralaštva, Michelangelom, Giottom, Masacciom, Botticellijem, Donatellom, da Vincijem i Rafaelom. Analizira prostore na kojima su se skrivala prebačena nacionalna blaga.

U trećem poglavlju, „Pobjeda“, opisuje stanje od 1945. godine. Mnoga djela su prevožena kamionima i završavala su

u nacističkim spremištima po Austriji, najčešće u rudnicima soli. Autor ističe da se nakon smrti predsjednika Roosevelta i samoubojstva Adolfa Hitlera, stanje smirilo. Poraz nacističkih i fašističkih snaga otvorio je put područjima na kojim je bilo oštećenih umjetničkih spomenika koje je trebalo pregledati i popisati. Mnoga važna umjetnička djela su pronađena i to uglavnom u dobrom stanju, a neka su prilikom transporta bila malo izgrebena. Život u Italiji vraćao se u normalu, a porušene građevine počele su se obnavljati. Željezničkim putevima vraćali su se sanduci s umjetninama.

U posljednjem poglavlju naziva „Što je bilo poslije“, autor se osvrće na njemačku organizaciju Einsatzstab Reichsleiter Rosenberg (ERR) i njihove krađe milijuna predmeta, ne samo po Italiji, već i po cijeloj Europi. Naglašava i važnu ulogu Benita Mussolinija koji je svojom pasivnošću omogućio Hitleru i Göringu da kupuju i odnose neprocjenjive umjetnine. Time kritizira talijansku vlast koja je zapravo pomagala nacistima da pljačkaju njihovu zemlju. No, unatoč svemu, spominje kako i danas mnogi posjetitelji obilaze talijanske institucije i dive se izvanrednim zbirkama slika, ne sluteći kakva se priča krije iza njihovih platna te koliki su put te umjetnine prevalile za vrijeme Drugog svjetskog rata.

Svojim osebujnim stilom, ali i dinamikom opisivanja u kojem se isprepliću događaji s ratnih polja, životne priče i hvalospjevi talijanskim umjetničkim stvaraocima, Robert M. Edsel drži čitatelja prikovanim uz knjigu. On priči o ratu daje novu dimenziju. Želi čitatelja osvijestiti, dati mu podlogu za razumijevanje umjetnosti. Naglasak stavlja na očuvanje talijanskog blaga, ali pritom ne zaboravlja i patnju koju rat prouzrokuje u svakodnevnom životu. Unatoč širokom opusu tema u ovoj knjizi, uspijeva pozornost očuvati na onome što mu je i cilj, velikoj i bogatoj talijanskoj kulturnoj ostavštini. Iako autor nije profesionalni povjesničar, svojim predanim istraživačkim radom te jednostavnim i razumljivim stilom pisanja uspijeva čitatelju približiti zbilju onoga vremena.

Maja Đaković